

41) yayımlanmıştır. *Fihrisü mahtûâtî Mektebeti Köprülü'de* kayıtlı bulunan (I, 416) *el-Hudûd mine'l-uşûlî'l-kelâmîyye ve'l-fıkhîyye* adlı risâle İbn Fûrek'e nisbet edilmişse de bu doğru değildir, çünkü müellifi bilinmeyen risâle İbn Fûrek'in ilim hakkında yaptığı tarifi eleştirisiyle ilgilidir. 7. *el-İbâne 'an tûruku'l-kâşîdîn ve'l-keşf 'an menâhici's-sâlikîn ve't-teveffür ilâ 'ibâdeti rabbi'l-âlemîn*. Tövbe, zühd, vera', şükür, tevhid, muhabbet gibi tasavvufî terimlerin ilk sūfilere göre tarifi ihtiva eden eserin bilinen tek yazma nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Hazine, nr. 308). 8. *el-İntikâ' min eḥâdişi Ebî Müslim Muhammed b. Ahmed el-Bağdâdî* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 41/7). 9. *Esmâ'ü'r-ricâl*. Brockelmann'ın *Kitâbü'l-Esmâ' ve'r-ricâl* adıyla kaydettiği eserin (Berlin Königlich Bibliothek, nr. 9918) Fuat Sezgin'e göre İbn Fûrek'e aidiyeti şüphelidir.

İbn Fûrek'in kaynaklarda adı geçen diğer eserleri şunlardır: *el-Esmâ' ve's-şifât* (Ammâr Tâlibî, s. 65); *Ṭabaḳâtü'l-mütekellimîn* (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1106); *el-Medḥalü'l-evsaṭ ilâ 'ilmi'l-kelâm* (Zebîdî, II, 141); *Kitâbü'l-Muvâfât* (*Şerḥu'l-Âlim ve'l-müte'allim*, vr. 42^b); *İhtilâfû's-şeyḥayn el-Ḳalânîsî ve'l-Eş'arî* (Zebîdî, II, 5); *Şerḥu Evâ'ilî'l-edille* (İbn Teymiyye, II, 262); *Maḳâlâtü İbn Küllâb ve'l-Eş'arî* (a.g.e., V, 379); *Uşûlü'l-fıkh* (*Şerḥu'l-Âlim ve'l-müte'allim*, vr. 20^a, 48^b); *Deḳâ'ıku'l-esrâr* (*Hediiyyetü'l-ârifîn*, II, 60).

Müellife izâfe edilen eserler de şunlardır: 1. *en-Nizâmî fi uşûlî'd-dîn*. Kâtib Çelebi'den itibaren (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1960) İbn Fûrek'e nisbet edilen eser, İbn Fûrek adıyla da anılan torunu Ebû Bekir el-Fûrekî'ye aittir (bk. FÜREKÎ). 2. *Ma'ârifü'l-aḫyâr fi te'vîlî'l-aḫbâr*. Fuat Sezgin'in İbn Fûrek'e ait olabileceğini söylediği (GAS, I, 609) bu kitabın ona aidiyeti imkânsızdır; zira eserde İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'ye (ö. 478/1085) ait olduğu bilinen *Medârikü'l-ukûl*'ün müellifinden söz edilmektedir. 3. *Muḥtaşaru Müşkili'l-âşâr*. Yine Fuat Sezgin tarafından İbn Fûrek'e nisbet edilen bu eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Reisülkütâb Mustafa Efendi, nr. 265) bulunduğu bildirilmektedir (GAS, I, 611). Ancak bu numarada kayıtlı olan eser *el-Muḥtaşar mine'l-muḥtaşar min Müşkili'l-âşâr*

adını taşımakta olup Cemâl el-Malatî'ye aittir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fûrek, *Şerḥu'l-Âlim ve'l-müte'allim*, Millet Ktp., Murad Molla, nr. 1827, tür.yer.; a.mlf., *Tefsîrü'l-Ḳur'ân*, Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 50, III, vr. 7^a, 31^a, 46^a, 58^a, 100^a, 117^b, 131^b, 132^b, 136^b, 142^a, 144^a, 155^a, 166^a, 167^b, 170^a, 175^a, 180^b, 181^a, 197^a, 214^a, 218^b; a.mlf., *Risâle fi'l-tevhîd*, Ârif Hikmet Ktp., nr. 47, vr. 1^a-6^b; a.mlf., *Müşkilü'l-ḥadis ve beyânüh* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Halep 1402/1982, tür.yer.; a.mlf., *Te'vîlû müškili'l-âşâr*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 227, vr. 6^b, 8^a; a.mlf., *el-İbâne 'an tûruku'l-kâşîdîn ve'l-keşf 'an menâhici's-sâlikîn ve't-teveffür ilâ 'ibâdeti rabbi'l-âlemîn*, TSMK, Hazine, nr. 308, vr. 1^b, 21^a, 28^a, 35^a; a.mlf., *Muḳaddime fi nûket mine'l-uşûl*, Beyrut 1342, s. 9; Kâdî Abdülcebbar, *Şerḥu'l-uşûlî'l-ḥamse*, Kahire 1965, s. 533; Bağdâdî, *Uşûlü'd-dîn*, s. 114-115, 253, 310; a.mlf., *el-Farḳ* (Abdülhamîd), s. 364; İbn Hazm, *el-Faṣl* (Umeire), II, 303-304, 324, 351; IV, 5-6; V, 75, 79, 84, 85, 94, 141, 142; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, s. 518; Fûrekî, *en-Nizâmî fi uşûlî'd-dîn*, Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 2378, vr. 22^a, 37^a, 43^b, 54^b, 86^b, 89^a, 108^b; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 33, 34, 179, 253, 310, 325, 367, 390, 392, 393; II, 440, 442, 448, 467, 581, 624, 640, 661, 662, 666, 749; İsfarayînî, *et-Tebşîr* (Kevserî), s. 119-120; Neseffî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), I, 132; II, 969; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Avâşim* (Hatîb), s. 98; a.mlf., *el-Emedü'l-aḳşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 13^b, 65^b, 73^a, 74^b, 81^a, 84^a, 92^b; İbn Asâkir, *Tebîyînü kezîbî'l-müfterî*, s. 232-233; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-taḳdîs* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, s. 81, 87; İbn Ebû'l-Hadîd, *Şerḥu Nehci'l-belâğa*, Kahire, ts., VII, 9; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 206; IV, 272; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, II, 262; V, 23, 379; VI, 189; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 214-216; Sübkî, *Ṭabaḳât*, IV, 127-136; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, IX, 646-647; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 240; Sa-fedî, *el-Vâfi*, II, 344; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim*, s. 62; Süyûtî, *Şavnü'l-mantık ve'l-kelâm 'an fenni'l-mantık ve'l-kelâm*, Kahire 1970, s. 206, 245; *Keşfü'z-zunûn*, I, 439; II, 1106, 1641, 1960; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 182; *Hediiyyetü'l-ârifîn*, II, 60; *İzhâhu'l-mektûb*, I, 475, 489; Zebîdî, *İthâfû's-sâde*, II, 5, 97, 118, 141, 143, 145; M. Zihni Efendi, *Kitâbü't-Terâcim*, İstanbul, ts., s. 110-111; Brockelmann, *GAL*, I, 176; Sezgin, *GAS*, I, 418, 609, 610-611; M. Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 388; a.mlf., "İbn Fûrak", *Eİ²* (İng.), III, 766-767; A. S. Tritton, *İslâm Kelâmı* (trc. Mehmed Dağ), Ankara 1983, s. 182; Ammar et-Tâlibî, *Ârâ'ü Ebî Bekr İbnî'l-Arabî*, Cezayir, ts. (eş-Şirketü'l-Vataniyye), s. 65; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mahtûâtî Mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 416; Yusuf Şevki Yavuz, *İslâm Akaidinin Üç Şahsiyeti*, İstanbul 1989, s. 73-120; a.mlf., "el-Âlim ve'l-müteallim", *DİA*, II, 462-463; M. Şerefeddin, "Kelâm Savaşları", *DİFM*, sy. 24 (1932), s. 28-31; Halim Sâbit Şibay, "Bâkılânî", *İA*, II, 253.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

İBN FUTAYS

(ابن فطيس)

Ebû'l-Mutarriḫ Abdurrahmân b. Muhammed b. İsâ b. Futays el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 402/1012)

Hadis hâfızı ve tefsir âlimi.

348'de (960) Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. Futays lakabıyla tanınan büyük dedesi Süleyman'a nisbetle İbn Futays diye anıldı. Bir süre Kurtuba'da öğrenim gördükten sonra bölgesinde kısa yolculuklar yaparak İbn Müferric, Ali b. Muhammed el-Antâkî ve Asîlî gibi âlimlerden istifade etti. Daha sonra Bağdat'a giderek Dârekutnî ve Ebû Bekir el-Ebherî'den hadis dinledi. Kayrevan'a dönüp İbn Ebû Zeyd ve Ahmed b. Nasr ed-Dâvûdî'nin derslerine katılarak öğrenimini sürdürdü ve icâzet aldı. Talebeleri arasında İbn Abdülber en-Nemerî başta olmak üzere kendisinden bütün duyduklarını nakletmesi için icâzet verdiği İbnü'l-Hazzâ, Zehrâvî, Ebû Bekir el-Havlânî, Ahmed b. Muhammed el-Meâfirî ve Hâtîm b. Muhammed el-Kurtubî sayılabilir.

İbn Futays cuma imam-hatipliği yanında 394'te (1004) Kurtuba kadılığına da tayin edilmiş, ancak bu görevi dokuz ay sürmüştür. Ayrıca Endülüs'te iktidarı elinde bulunduran Âmirîler ailesinden Abdülmelik el-Muzaffer zamanında (1002-1008) bir süre vezirlik yapmıştır. İbn Futays, Berberî ayaklanması sırasında Zilkade 402'de (Mayıs-Haziran 1012) vefat etti.

İyi bir hadis tenkitçisi olan İbn Futays'ın cerh ve ta'dîl yanında tefsir ve fıkıh sahasında da başarılı çalışmalar yaptığı belirtilmiş, rivayetlerini ezberinden okuduğu ve bunları kâtipleriyle birlikte camide hazır bulunanlara da yazdırdığı zikredilmiştir. Ayrıca devrinde Endülüs'ün en zengin kütüphanesine sahip olduğu, kitaplarını çok iyi koruyup ödünç dahi vermediği, görüp beğendiği her kitabı hemen satın aldığı veya kâtiplerine yazdırarak kütüphanesine kazandırdığı bilinen İbn Futays'ın kütüphanesi ölümünden sonra Kurtuba Camii'nde satışa çıkarılmış, bir yıl süren bu satıştan 40.000 dinar elde edilmiştir (İbn Beşkûvâl, I, 310).

İbn Futays, çeşitli konularda her birinin hacimli olduğu belirtilen (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 211-212) pek çok eser kaleme almış olup bunlardan bazıları şun-

lardır: *Müsnedü hadîşi Muḥammed b. Fuṭays*, *Müsnedü Kâsım b. Aşbağ*, *el-'Avâlî*, *el-Kelâm 'ale'l-icâze ve'l-münâvele*, *el-Kışaş ve'l-esbâb elletî nezele min eclihe'l-Kur'an*, *en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ*, *A'lâmü'n-nübüvve ve delâ-lâtü'r-risâle*, *Kerâmâtü's-şâlihîn ve mu'cizâtühüm*, *el-Meşâbih fi feẓâ'il-i's-şahâbe*, *Feẓâ'ilü't-tâbi'în lehüm bi-iḥsân*, *Kitâbü'l-İḥve mine'l-muḥaddi-şîn mine's-şahâbe ve't-tâbi'în ve men ba'dehüm mine'l-ḥâlifîn*.

BİBLİYOGRAFYA :

Kādî İyâz, *Tertibü'l-medârik* (nşr. Abdülkâdir es-Sahrâvî – Saîd Ahmed A'rab), Tunus 1402/1982, VII, 181-183; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla*, I, 309-312; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, s. 343; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 216; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 1061; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 210-212; a.mlf., *el-'İber*, II, 201; a.mlf., *Târîḫü'l-İslâm: sene 401-420*, s. 60-61; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 256-257; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 4-5; Nübâhî, *Târîḫü kuḍâtü'l-Endelüs* (nşr. Meryem Kâsım Tavîl), Beyrut 1415/1995, s. 116; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, IV, 231; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 415; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn* (Lecne), I, 291-292; Keşfü'z-ẓunun, I, 76; II, 1276; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 163; *Hediyetü'l-'ârîfti*, I, 515; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 102; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 101; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elliḥîn*, V, 186; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 272; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 86, 218.

TALAT SAKALLI

İBN GALBÛN, Azzûn

(عَزَّوْنَ بن غلبون)

(ö. 522/1128'den sonra)

Endülü's'te

Molina de Aragon Kalesi'nin müslüman emîri.

Asıl adı tam bilinmemekte, ancak Azzûn olması kuvvetle muhtemel görülmektedir. Nitekim iki oğlunun künyesinde de bu ad geçmektedir. Sehle (Albarracin) ve Medînetüsâlim (Medinaceli) arasında yer alan Molina de Aragon Kalesi'ni burayı ele geçiren ünlü İspanyol kahramanı Sîd (el-Cîd, Rodrigo Diaz de Vivar, ö. 492/1099) adına yönettiği kaydedilmektedir.

Poema de Mio Cid adlı manzum eserde İbn Galbûn'un Molina Kalesi'nin kumandanı olduğundan bahsedilmektedir. Bu kitabın üç ayrı yerinde, Abengalbón diye anılan İbn Galbûn ile Sîd arasında İbn Galbûn'un kaleyi yönetmesi karşılığında bir vergi anlaşması yapıldığı anlatılmaktadır. Anlaşmaya göre İbn Galbûn, Sîd'in adamları Molina'dan geçerken onları mi-

safir edecek ve istenildiğinde 100 süvariyle onlara refakat edecektir. Bunun yanında İbn Galbûn vergiyi para olarak ödemeyip Sîd'e değerli hediyeler gönderecektir. Eserin 1476-1559. mısralarında İbn Galbûn'dan Sîd'in arkadaşı olarak bahsedilmekte ve Sîd'in adamlarını "dostunun adamları" diye karşılayıp onlara yemek ikram ettiğinden söz edilmektedir. Daha sonra onun Sîd'in kızlarını da ağırladığı ve Medînetüsâlim'e kadar uğurladığı anlatılır. Kızların kocaları sahip olduğu zenginlikleri elde etmek için İbn Galbûn'u öldürmeyi planlamışlarsa da durumu öğrenen İbn Galbûn suikasta engel olmuştur. *Poema*'da İbn Galbûn'dan son olarak 2880-2885. mısralarda bahsedilir. Burada onun Sîd'in kızlarını ve onlarla birlikte Belensiye'ye (Valencia) giden adamlarını Molina'da ağırladığı anlatılmaktadır.

Poema de Mio Cid'de çizilen İbn Galbûn portresi onun hayalî bir karakter olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ancak İbnü'l-Esir de cesaretiyle meşhur İbn Galbûn adlı bir emîrden bahseder. İbn İzârî ise İbn Galbûn'un Endülü's'ün Murâbitlar'a tâbi olan diğer yöneticileriyle birlikte İşbîliye'nin (Sevilla) Murâbit valisi kumandasında Kutende (Cutanda) savaşına 17 Rebü'lâhîr 514'te (16 Temmuz 1120) katıldığını bildirmektedir. Aragon Kralı I. Alfonso'nun Şelûn (Jalon) bölgesini ele geçirerek Doğu Endülü's'e giden yollara ulaşmasını engellemeyi hedefleyen bu savaşta Murâbitlar yenilmişlerdi, I. Alfonso da Şelûn ve Jiloca vadilerini ele geçirmişti. Alfonso 522 (1128) yılında da Molina de Aragon'u almış, Molina'nın yöneticileri Endülü's bölgesine (Andalucia) göç etmek zorunda kalmışlardı. İbn Galbûn bu sırada Molina'nın emîri idi.

İbn Galbûn'un iki oğlunun Murâbitlar'ın yıkılışından sonra Runde (Ronda) ve Şerîş'in (Jerez) yöneticileri olduğu rivayet edilmektedir. Bunlardan Ebü'l-Gamr 541'de (1146) Muvahhidler'i tanımış ve onlarla iş birliği yaparak İşbîliye'nin kuşatılmasında, Cezîretülhadrâ'nın (Algeciras) Murâbitlar'dan alınmasında ve VII. Alfonso Kurtuba'yı (Cordoba) tehdit ettiğinde Muvahhidler'e yardımcı olmuştur. Ebü'l-Gamr muhtemelen Kont Sancho Gimeño'un kumanda ettiği bir orduya karşı İşbîliye bölgesinde 552 (1157) veya 553 (1158) yılında yapılan Zaabûka (Zağabûle) savaşında öldürülmüştür. Diğer oğlu Ebü'l-Alâ ve torunları da Muvahhidler'e karşı sadakatleriyle tanınmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 150-151; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Kettânî), s. 61, 111; A. Huici, *Historia política del imperio almohade*, Tetuán 1956, I, 383; a.mlf., *Historia musulmana de Valencia y su región, novedades y rectificaciones*, Valencia 1970, II, 147-150; a.mlf., "Un nuevo manuscrito de al-Bayân al-muğrib", *al-Andalus*, XXIV/1, Madrid 1956, s. 83-84; a.mlf., "Nuevas aportaciones de al-Bayân al-muğrib sobre los almorávides", a.e., XVIII (1963), s. 321; a.mlf., "Ibn Ghalbûn", *EP* (Ing.), III, 770-771; *Poema de Mio Cid* (ed. R. Menéndez Pidal), Madrid 1958, str. 866-869, 1463-1559, 2634-2688, 2880-2885; R. Menéndez Pidal, *La España del Cid*, Madrid 1969, s. 498-502; P. Guichard, *Structures sociales "orientales" et "occidentales" dans l'Espagne musulmane*, Paris-The Hague 1977, s. 317; M. J. Viguera, *Aragón musulmán*, Zaragoza 1988, s. 238-240; Colin Smith, "Ibn Ghalbûn: Muslim Governor of a Frontier Province in Medieval Spain", *al-Masâq*, IX, Leeds 1996-97, s. 23-44.

MARIA-PAZ TORRES-PALOMO

İBN GALBÛN, Ebü'l-Hasan

(أبو الحسن ابن غلبون)

Ebü'l-Hasen Tâhir b. Abdilmün'im

b. Ubeydillâh b. Galbûn

el-Halebî el-Misrî

(ö. 399/1009)

Kıraat âlimi.

Halep'te dünyaya geldi. Babası gibi o da büyük dedesi Galbûn'a nisbetle İbn Galbûn diye meşhur oldu. Eymen Rüşdî Süveyd, *Ma'rîfetü'l-kurrâ*'nın Beyrut baskısı nüshasında (I, 369), Zehebî'nin otuz ile elli bir yaşları arasındakiler için kullanılan "kühûle" kelimesini zikrederek, "Kühûlet yaşlarında öldü" demesinden ve hocalarının vefat tarihlerinden hareketle onun 347 (958) yılı civarında doğmuş olabileceğini ileri sürmekteyse de aynı eserin müellif tarafından genişletilip pek çok tasahhif yapılarak kaleme alınan İstanbul baskısı nüshasındaki (II, 699), "Zannıma göre öldüğünde altmış yaşlarında idi" ifadesine bakıldığında 339'da (950) doğduğunu söylemek mümkündür.

İbn Galbûn, ilk bilgilerini tanınmış bir âlim olan babasından almış olmalıdır. *Kitâbü's-Seb'ıy*, bizzat müellifi İbn Mücâhid'den dinleyen Ali b. Muhammed el-Muaddel el-Halebî'den okudu. Babasıyla birlikte Mısır'a yerleşerek burada babasından ve Ebû Adî, Abdülazîz b. Ali, Ahmed b. Abdülazîz b. Bûdhûn gibi âlimlerden kıraat tahsil etti. İbn Bûdhûn'un 359'da (970) vefat ettiği dikkate alınırsa (Zehebî, *Ma'rîfetü'l-kurrâ*, II, 610) Mısır'a gi-